

UDK: 343.11 (497.6) "1945"
Izvorni naučni rad

SMRTNE PRESUDE VRHOVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE IZ 1945. GODINE

Husnija Kamberović
Institut za istoriju, Sarajevo,
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: U radu se ukazuje na suđenja koja su pred Vrhovnim sudom Bosne i Hercegovine organizirana u septembru 1945. u Sarajevu i koja su rezultirala izricanjem smrtnih kazni strijeljanjem. Organiziranje ovih suđenja, te izricanje i izvršenje smrtnih kazni promatra se u kontekstu akcija koje je komunistička vlast poduzimala radi uspostavljanja i stabiliziranja svoje vlasti.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovine, komunizam, smrtne presude.

Abstract: The paper deals with the trials held by the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina in September of 1945 in Sarajevo, which resulted in death penalties by shooting. The organization of these trials, the sentencing and execution of the death penalties is viewed in the context of actions undertaken by the communist government in order to establish and stabilize its power.

Key words: Bosnia and Herzegovina, communism, death penalties.

Slom komunizma 1989. otvorio je i proces njegove povijesne diskreditacije, a zapadnoevropske zemlje su počele diktirati ne samo dalji razvoj bivših komunističkih zemalja nego su konstruirale i novu sliku povijesti komunističkih zemalja. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope je 1996. donijela posebnu "Rezoluciju 1096 o

mjerama uklanjanja naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sistema”, a 2006. i “Rezoluciju 1481 o potrebi za međunarodnom osudom zločina totalitarnih komunističkih režima”. Početkom 2010. godine dio evropskih historičara iz Češke i drugih istočnoevropskih postkomunističkih zemalja okupljenih na konferenciji Instituta za studije totalitarnih režima u Pragu zatražili su formiranje posebnog Suda za zločine komunizma po ugledu na Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

U postjugoslavenskim zemljama pristupi povijesti komunizma i socijalističkog razdoblja su različiti, ali je primjetno da se u mnogim zemljama otvara proces nove valorizacije povijesti komunističkoga doba. U Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji najdalje se otišlo u osudi komunističkoga razdoblja, pri čemu je fokus novih pogleda na komunističko doba usmjeren na žrtve komunizma neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a protivnici komunizma uglavnom su dobili status nacionalnih heroja. U Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji daleko se odmaklo u istraživanju različitih oblika komunističke represije neposredno nakon rata, pri čemu je u Sloveniji težište bilo na istraživanju masovnih grobnica,¹ što je i razumljivo, jer je na tim prostorima bilo najviše poraženih snaga koje su se našle u partizanskim rukama.² Od posebne je važnosti istaknuti način na koji su hrvatski povjesničari u posljednje vrijeme pristupili tom fenomenu. Oni su, naime, pokrenuli publikovanje niza izvora, ali je za dalje njihovo istraživanje nužno voditi računa o kontekstu uspostavljanja i učvršćenja nove komunističke vlasti.³ Također bi valjalo imati na umu da pozivanje na rezolucije Vijeća Evrope o komunističkim totalitarnim sistemima nije posve primjereno, s obzirom da se te rezolucije odnose na komunističke sisteme u istočnoevropskim zemljama. Jugoslavenski komunistički sistem se, ipak, znatno razlikovao od komunističkih sistema u Istočnoj Evropi i o tim specifičnostima je nužno voditi računa kada se poziva

---

¹ Mitja Ferenc – Želimir Kužatko, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*. Zagreb: Počasni bleiburški vod, 2007.

² Mitja Ferenc, “Istraživanje prikrivenih grobnica u Sloveniji”, *Istorija XX veka*, br. 1/2010, 9-22.

³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*. Slavonski Brod - Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje - Hrvatski institut za povijest, 2008; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Dalmacija*. Slavonski Brod - Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje - Hrvatski institut za povijest, 2011.

na rezolucije Vijeća Evrope. Pri tome, također, treba imati u vidu da obračun sa ratnim protivnicima nije nikakva specifičnost komunističkih sistema, s obzirom da se takvo što činilo i u drugim zemljama.⁴

U Srbiji je bilo različitih pristupa u istraživanju komunističkog razdoblja. Neka djela većinom su se oslanjala na izvore nekomunističkog porijekla,⁵ neka su bila usmjerena na represiju prema pojedinim društvenim slojevima.⁶ U posljednje je vrijeme primjetno, kao i u Hrvatskoj, dublje istraživanje dokumenata komunističke provenijencije koji svjedoče o raznim oblicima represije, pri čemu je usmjeravanje na sudske dokumente veoma važno,⁷ ali se tamo već istražuju i spiskovi OZN-e, koji su sada pohranjeni u fondu BIA-e, a svjedoče o likvidacijama na pojedinim krajevima Srbije u prvim poslijeratnim mjesecima.⁸

U Bosni i Hercegovini su najmanje prisutni novi pogledi na komunističko doba. Pojedini radovi o komunističkom nasilju više su imali cilj osuditi komunizam nego tragati za povijesnom istinom. Možda je razlog tome sadržan i u činjenici da su se profesionalni historičari posljednjih dvadesetak godina uglavnom izbjegavali baviti tim pitanjima.

Ovim radom želimo ukazati na prve smrtne presude izrečene u Bosni i Hercegovini 1945. pred Vrhovnim sudom kao prvostepenom instancom, pri čemu akcenat stavljamo na način organiziranja tih procesa i sudsku praksu koja nije podrazumijevala mogućnost drugostepenog preispitivanja presuda s obzirom da se sudilo pred

---

⁴ Jera Vodušek - Starič, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.* Sa slovenskog preveo Živko Gruden. Zagreb: Naklada Pavičić, 2006, 210.

⁵ Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944-1953.* Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.

⁶ Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo 1944-1950.* Beograd – Institut za savremenu istoriju, 2009.

⁷ Momčilo Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945. godine.* Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007; Draga Krsmanović, "Upisnik Vojnog suda u Beogradu za 1945. godinu", *Tokovi istorije*, br. 2/2010, 195-262; *Ratni zločini nemačkih okupatora u Jugoslaviji 1941-1945. godine – Presude jugoslovenskih vojnih sudova.* Priredila dr. Jelena Đ. Lopičić-Jančić. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2010. Sigurno je u Centralnoj arhivi vojnih sudova u Sarajevu bilo informacija i o suđenjima pred vojnim sudovima u Bosni i Hercegovini neposredno nakon Drugog svjetskog rata, ali je tu građu, najvjerovatnije, Jugoslavenska narodna armija prebacila iz Sarajeva u Beograd uoči rata 1992. godine. Koliko mi je poznato, građu iz te arhive je koristila jedino dr. Vera Kržišnik - Bukić prilikom pisanja svoje knjige o Cazinskoj buni 1950. godine.

⁸ Srđan Cvetković, "Pregled uhapšenih i streljanih lica od strane OZN-e na teritoriji Vojvodine do 20. juna 1945." *Istorija XX veka*, br. 1/2011, 189-200.

Vrhovnim sudom Bosne i Hercegovine, a osuđenicima je nakon toga preostala još jedino mogućnost podnošenja molbe za pomilovanje Predsjedništvu Privremene Narodne skupštine DFJ, a ne i preispitivanja prvostepenih presuda. Kasnije su se stvari nešto promijenile, pa su suđenja pred Vrhovnim sudom kao prvostepenom instancom prekinuta, smrtne presude su izricane pred vojnim i okružnim sudovima, a Vrhovni sud je postao drugostepena instanca, koji je razmatrao presude prvostepenih, okružnih sudova.

Suđenja i izricanje smrtnih kazni samo su jedan od vidova kojim je nova vlast nastojala nametnuti svoj legitimitet, pri čemu treba imati u vidu su se fizičke likvidacije obavljale i mimo sudskih odluka. Često se, doduše, u izvještajima sreskih narodnih odbora navodi da su te likvidacije “okorjelih neprijatelja” vršene tokom akcije koje su vlasti organizirale protiv “bandi”, ali je bilo slučajeva da se likvidacije vrše i nad uhapšenim “banditima”. Nekada su kao opravdanja za te likvidacije navođeni pokušaji bijega uhapšenih,⁹ ali je bilo i doslovne likvidacije bez ikakvog opravdanja, što se može okarakterizirati kao zločin.¹⁰ Općenito je likvidacije bez suda najviše bilo u maju i junu 1945, kada su se partizanima predali ratni zarobljenici i civili i kada je njihov život “bio malo vredan. Presuda na smrt ili život zavisila je od lične odluke oficira OZN-e, od ličnog poznanstva, od toga da li su se zamerili pre rata, u ratu i posle njega. Sudbina pojedinaca je zavisila i od krivice dodeljivane jedini-

---

⁹ Sreski narodni odbor u Bosanskom Šamcu je izvještavao da je 2. jula 1945. prilikom sprovođenja Jozo Jakovčić iz sela Vrbovac, općina Odžak, pokušao bijeg “te je u tom momentu patrola upotrijebila oružje i ubila ga”. Na isti način je 9. jula 1945. likvidiran Ilić Marko iz Mrke Ade, općina Odžak, koji je pokušao bijeg od patrola koja ga je iz Odžaka sprovođila u Gradačac.

¹⁰ Okružni narodni odbor Tuzla je 31. jula 1945. izvještavao da je bataljon Posavsko-trebavskog odreda, koji se priključio brigadi Narodne odbrane, sredinom juna 1945. provodio u Tuzlu četvericu ustaša koji su se predali, ali je u selu Cerik vojna pratnja trojicu od tih zarobljenika ubila, dok je jedan uspio pobjeći i ponovo se predao vlastima u Brčkom. Okružni narodni odbor, koji je sa zakašnjenjem saznao za taj slučaj, smatrao je da je takvo ponašanje loše, jer negativno utječe na raspoloženje onih koji su se namjeravali predati, ali i “strahovanja i nezadovoljstvo među svijetom”. Isti Okružni narodni odbor je sredinom jula 1945. izvijestio MUP Bosne i Hercegovine da je četa Narodne odbrane, pod komandom Jovana Aleksića, sredinom juna ušla u selo Šepak kod Zvornika te odvela kao zarobljenike petericu muslimana od kojih su dva bili stariji od 70 godina. “Povelili su ih u Ugljevik, srez bijeljinski, svom Štabu bataljona. U putu su ih pobili kod sela Srp. Trnave, srez bijeljinski, gdje su naknadno njihove familije pronašle lješeve pobijenih.” Na kraju se moli MUP Bosne i Hercegovine da poduzme mjere da se takve stvari više ne događaju.

ci kojoj su zarobljenici pripadali.”¹¹ U Bosni i Hercegovini je takvih slučajeva također bilo. U izvještaju Sreskog narodnog odbora Bosanski Šamac 14. maja 1945. konstatira se kako je u gradu “reakcija dosta jaka, ali mi budno pratimo i sa takvim ćemo nemilosrdno da postupamo”. Takvo “nemilosrdno” postupanje bilo je u funkciji učvršćenja nove vlasti.

Izricanje smrtnih kazni bio je dio procesa uspostave nove komunističke vlasti. Organiziranje sudskih procesa pokazatelj je nastojanja novih vlasti da se prekinu pojave likvidiranja bez sudskih presuda, a takvih slučajeva bilo je u Bosni i Hercegovini, naročito tokom 1945. godine. Osim suđenja pred Sudom narodne časti,¹² čije su presude bile u funkciji moralne diskvalifikacije onih koji su saradivali sa neprijateljem tokom rata, važna su suđenja 1945. organizirana pred vojnim sudovima. Ta suđenja su bila javna, a presude su bile veoma oštre, najčešće smrtno - strijeljanjem. Tako je, naprimjer, Vojni sud 29. divizije u Mostaru 3. maja 1945. osudio na smrt strijeljanjem advokata i predratnog pristalicu HSS u Hercegovini dr. Jakšu Miljkovića, ali je zanimljivije suđenje dr. Mati Roki, šefu ustaške policije u Mostaru, Dubrovniku i Šibeniku. Njemu je javno suđenje organizirano 13. maja 1945. u jutarnjim satima, presuda je izrečena u 13 sati, a u 18 sati istoga dana obješen je “uz učestvovanje preko 8000 duša”. Istoga mjeseca isti sud je na smrt strijeljanjem osudio Iliju Cvitkovića iz Cima, Blaža Mihalja iz Vrapčića, Nikolu Rozića iz Mostara, Osmana Slipčevića iz Vrapčića. Slučaj iz sela Veličani kod Popova polja zaslužuje da se posebno spomene. Tu su, naime, odlukom Vojnog suda na smrt vješanjem u maju 1945. osuđena deseterica ljudi (“7 ustaša i 3 četnika”), a “masa svijeta, preko 3000 prisutnih seljaka tražili su da sami vješaju ove zlikovce. Na kraju su vlasti dopustile i time donekle ispunile želju ožalošćenih i uvrijeđenih porodica da one objese ove zlikovce. Međutim, u vješanju pomogao im je sav prisutni narod”. Isti sud je u selu Bijelo Polje na javnom pretresu 4. juna 1945. na smrt osudio strijeljanjem Ristu Dabića, Tripu Dragića, Koju Dabića, Tomu Dragića, Boška Dabića, Đuru Dabića, Simu Mavraka, Ristu Tilimbata, Jaku Dabića i Stanu Dabić, sve iz sela Željuše, a u junu 1945. na smrt strijeljanjem su od strane istog suda osuđeni Božo Gutković, Draga Ljuburić i Tomo Vuković.

U maju 1945. pred Vojnim sudom u Sarajevu suđeno je dr. Atifu Hadžikadiću, bivšem gradonačelniku i direktoru Trgovačke akademije u Sarajevu, Mustafi Busuladžiću, profesoru teologije, inženjeru Branku Ećimoviću, vlasniku Fabrike “Avia”

---

¹¹ M. Ferenc, Istraživanje, 11.

¹² Vera Katz, “Komunizam i represija: Sud narodne časti u Bosni i Hercegovini”, u: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine. Zbornik radova*. Sarajevo: Institut za istoriju, 2006, 145-166.

---

i Rasimu Bećiragiću, bivšem direktoru Direkcije šuma u Sarajevu. Svi su proglašeni krivim i osuđeni na smrt strijeljanjem. Povodom ovog suđenja u Sarajevu su se potajno prikupljali potpisi podrške Hadžikadiću i drugima s ciljem dokazivanja da su nevinu. Vlasti, naravno, nisu takvo što tolerirale.

U junu 1945. pred Vojnim sudom u Sarajevu našla se brojna grupa osuđenika, od kojih su Sulejman Hajrović i Nikola Konjicija osuđeni na smrt strijeljanjem. Izrečene presude su uglavnom i izvršavane, a likvidacije su bile javne ili tajne. Osude na smrtnu kaznu tokom 1945. izricale su se ne samo za ratne zločine nego i zbog pomaganja “bandama”, te zbog privredne spekulacije, što je sve tretirano kao suprotstavljanje novom režimu, pa su i te osude bile u funkciji uspostave nove vlasti. Prve smrtne kazne 1945. izvršavane su uglavnom u vojnim zatvorima, gdje su se zatvorenici i nalazili, ali se tada još uvijek nije do kraja poštovao način propisan Privremenim uputstvom o izvršavanju kazni. Zbog toga je početkom 1946. Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova dostavilo svim republičkim ministarstvima unutrašnjih poslova dodatno objašnjenje o načinu izvršavanja smrtnih kazni. Tu se navodi da je način izvršenja smrtnih kazni propisan Privremenim uputstvom o izvršavanju kazni, u kojem je predviđeno da izvršenje smrtnih kazni spada u nadležnost republičkih ministarstava unutrašnjih poslova. S obzirom da u tom uputstvu nije naznačeno ko će izvršavati smrtne kazne, savezni MUP daje uputstvo da bi republička ministarstva unutrašnjih poslova trebala postaviti po jedno lice (tzv. dželata) koje će izvršavati smrtnu kaznu vješanjem, s tim da bi to lice “u zavodu za prinudni rad imalo neku drugu dužnost”. S druge strane, smrtnu kaznu strijeljanjem izvršavat će narodna milicija iz mjesta gdje se smrtna kazna ima izvršiti.

U jednom nešto kasnijem uputstvu naglašavalo se kako je osuđenicima prije izvršenja kazne zabranjeno čitati presude “ili bilo kakva pitanja stavljati, a najmanje o njegovim posljednjim željama (...) Osuđeniku ima se saopćiti odluka da će se kazna izvršiti i tom prilikom može on da izrazi želju o posjećivanju rođaka ili drugih osoba, kojoj će se želji, ukoliko je moguće, udovoljiti, a sutra dan izvršiće se kazna, bez ikakvih formalnosti”. No, dešavalo se da se kazna izvrši odmah, ukoliko načelnik unutrašnjih poslova nije mogao čekati sutradan zbog obaveza, ali je bilo i slučajeva da se kazna izvršavala tek nakon nekoliko dana. Obje pojave su kritizirane od strane saveznog MUP-a. Ponekad se dešavalo čak i da je kazna izvršena prije nego je stigla Odluka povodom žalbi, koje su upućivane Prezidijumu Narodne skupštine Jugoslavije. Može se uočiti kako su ove molbe pisale same uprave zatvora, pa je čak bilo slučajeva da su molbe Prezidijumu za pomilovanje pisane nakon što je kazna izvršena, ali je taj korak bio predviđen u proceduri, pa su ga vlasti, makar i naknadno, poslije pogubljenja, izvršavale formalno upućujući molbu Prezidijumu za pomilovanje. Također je, posebno tokom 1945. i u prvoj polovici 1946, osobito kada su u pitanju

presude vojnih sudova, bilo slučajeva da su se kazne smrti izvršavale odmah nakon izricanja prvostepene presude, pa su presude drugostepenoga suda, koje su uglavnom potvrđivale već ranije donesene prvostepene presude, stizale nakon što je kazna već bila izvršena. Inače, želje koje su pojedinci iskazivali su različite – od toga da ih posjeti majka, supruga, djeca, svećenik ili neki rođak, da napišu pismo kući, do želje da se samo pomole Bogu.

Prva suđenja pred Vrhovnim sudom za Bosnu i Hercegovinu koja su rezultirala smrtnim presudama organizirana su u septembru 1945. godine. Osuđenici su optuživani uglavnom na temelju Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države,¹³ a osude su izricane, uglavnom, pozivanjem na član 3. tog zakona.¹⁴ Zbog činjenice da je ovaj zakon predviđao prvostepenu nadležnost Vrhovnog suda, te neravnopravnost optužbe i odbrane, neki su historičari suđenja na temelju ovoga zakona smatrali primjerima političke represije i političkim procesima.¹⁵

Pet sudskih javnih procesa organiziranih u septembru 1945. koji su rezultirali izricanjem smrtnih kazni i trajnim gubitkom svih političkih prava bili su prvi procesi takve vrste u Bosni i Hercegovini vođeni pred Vrhovnim sudom Bosne i Hercegovine. Sudilo se visoko rangiranim osobama iz razdoblja NDH koje su bosanskohercegovačke vlasti imale u svojim rukama: Božidar Bralo, dr. Savo Besarović, Petar Petrović, Redžep Hajrović i Akif Handžić. Novine su opširno izvještavale o toku suđenja, a publika je spremna da odmah nakon ulaska optuženih zaviče: “Smrt ustaškim koljačima”, “Smrt ubicama”.¹⁶ Riječ je bila o visokorangiranim osobama u hijerar-

---

¹³ “Zakon o krivičnim delima protiv naroda i države”. *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*, br. 66, Beograd, 1. septembra 1945. Ovaj je zakon 25. augusta 1945. donijela Privremena narodna skupštine Demokratske federativne Jugoslavije.

¹⁴ Član 3. ovoga zakona je predviđao kažnjavanje lica koja poduzimaju radnje za zbacivanje institucija vlasti DFJ, slabe odbrambenu ili ekonomsku sposobnost zemlje, čine ratne zločine bilo kao pomagači, organizatori ili neposredni izvršitelji, zatim lica koja vrbuju druga lica da stupe u naoružane jedinice koje se bore protiv Jugoslavije. Ovim članom se kažnjavaju i lica koja u vrijeme okupacije politički surađuju sa okupatorom ili organiziraju udruženja fašističkog karaktera. U zakonu je jasno kazano da će se po njegovim odredbama izricati presude za djela učinjena ranije, to jest u vrijeme rata 1941-1945. ukoliko već nisu presuđena po drugom zakonu. Ovaj je zakon predviđao jako široku lepezu krivičnih djela i ostavljao mogućnost za izricanje najtežih, smrtnih kazni velikom broju optuženika.

¹⁵ Nada Kisić-Kolanović, “Vrijeme političke represije: ‘veliki sudski procesi’ u Hrvatskoj 1945-1948”, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/1993, 6-7.

¹⁶ “Proces ustaško-četničkim zlikovcima u Sarajevu. Ustaški zločinac u popovskoj mantiji”. *Oslobođenje*, br. 9. septembra 1945, 5; “Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu završio je proces ustaško-četničkim koljačima”. *Oslobođenje*, br. 86, 13. septembar 1945, 7.

hiji vlasti NDH koje su se našle u rukama bosanskohercegovačkih vlasti. Kao što je poznato, najvišim predstavnicima NDH iz Bosne i Hercegovine (doglavniku Ademagi Mešiću, potpredsjedniku Vlade NDH Džafer-begu Kulenoviću, kao i ministri- ma NDH iz Bosne i Hercegovine) sudilo se u Zagrebu, dio ih je pobjegao iz zemlje (nadbiskup Ivan Šarić, Hakija Hadžić i drugi), tako da je za suđenja u Sarajevu osta- lo malo “krupnih” političkih ličnosti.

1. Presuda Božidaru Bralu. Vrhovni sud Bosne i Hercegovine je u Vijeću ko- jim je predsjedavao Drago Ljubibratić, na temelju optužnice javnog tužitelja Bosne i Hercegovine od 3. septembra 1945, već 5. septembra obavio usmenu raspravu pro- tiv Božidara Brale, sina pokojnog Mihovila i Mare, rođene Čondrić, rođen 1907. u selu Brina, srez Livno, boravio u Sarajevu kao župnik.¹⁷ Optužnica protiv njega se sastojala od tri tačke. U prvoj tački Bralo je optužen zbog povezivanja sa neprijate- ljem početkom rata, i to na taj način “što je kao član akcionog odbora Hrvata – na- cionalista održao sastanak s njemačkim obrstom Beckerom, na kome su izneseni za- htjevi toga odbora i njemački komandant moljen da odboru omogući vezu s poglav- nikom, pa su članovima odbora od strane neprijatelja stavljeni na raspoloženje au- tomobil, oružje i lične putnice”. Bralo je dalje optužen da je kao član Povjereniš- tva NDH u Sarajevu za bivšu Drinsku banovinu “radio kao pokretač, organizator i naredbodavac hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja i odvođenja u koncentra- cione logore Srba, Židova, te svih onih stanovnika bivše drinske banovine, koji su bili poznati koa slobodoljubivi građani i protivnici okupatora i ustaša; vršio prisil- no prevođenje u rimokatoličku vjeru i prinudno odnarodavanja Srba i Židova, nare- đivao pljačku privatne imovine obespravljenih i progonjenih Srba i Židova i u svoj- stvu predsjednika Napretkove zadruge u Sarajevu tu pljačku i vršio”. Trećom tač- kom Bralo je optužen “što je kao funkcioner ustaškog terorističkog aparata bio i ne- posredni izvršilac ubistava, hapšenja i mučenja stanovništva na Palama i drugim kra-jevima istočne Bosne”.

U obrazloženju optužnice se navodilo da je Bralo u vrijeme monarhističke Ju- goslavije bio miljenik sarajevskog nadbiskupa Šarića i kao takav bio funkcioner u mnogobrojnim društvima, te da je “od 1934. zakleti ustaša”. Dalje se navodi da je Bralo bio član akcionog odbora Hrvata nacionalista koji se sastao 10. aprila 1941. u

---

¹⁷ Kratku biografiju vidjeti u: *Tko je tko u NDH*. Hrvatska 1941.-1945, Zagreb: Minerva, 1997, 47-48; *Hrvatska enciklopedija Bosne i Hercegovine*, 1, Mostar: Hrvatski leksikografski institut Bosne i Hercegovine, 2009, 397. O životu Božidara Brale vidjeti i Emily Greble, *Sarajevo 1941-1945, Muslims, Christians, and Jews in Hitler's Europe*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2011, 40-44, 63-65, 81.

Sarajevu, a nakon ulaska njemačke vojske u Sarajevo Bralo se sa članovima odbora sastao sa njemačkim komandantom koji je članovima odbora omogućio odlazak u Zagreb i susret sa Pavelićem, kojom prilikom je Hakija Hadžić imenovan Pavelićevim povjerenikom, a Bralo njegovim zamjenikom u Sarajevu. U optužnici se posebno naglašava da su u BiH imenovana samo dva Pavelićeva povjereništva: ovo u Sarajevu, na čelu sa Hakijom Hadžićem i Bralom kao njegovim zamjenikom, te u Banjoj Luci, gdje je povjerenik bio Viktor Gutić. Bralo je optužen da je kao zamjenik Pavelićeva povjerenika otpuštao viđenije Srbe iz službe, zatim provodio hapšenje i mučenja “da bi se time obezglavile narodne mase”, a potom pljačkao njihovu imovinu.

U optužnici se Bralo tereti da je nakon izbijanja ustanka “pomoću okupatora i propalih tipova u ustaškim formacijama vrši[o] masovna hapšenja i odvođenja u logore”, te je i lično učestvovao “u pohodima protiv nevinog naroda i to sa puškom u ruci”.¹⁸ Tereti se da je “za dobre pare od žrtava” provodio pokatoličavanje stanovništva, i za to dobio odlikovanje od nadbiskupa Šarića.

Nakon ukidanja Pavelićeva povjerenstva, Bralo, prema optužnici, “svoju djelatnost sprovodi preko udruženja i Napretkovih zadruga i kao župnik crkve na Marijin Dvoru, mada ga je Šarić, zbog suviše otvorene pažnje koju je na sebe privukao, morao odstraniti sa pozicije župnika”. U optužnici se naglašava da “njega zato treba suditi ne samo kao zločinca, razbojnika, palikuću i ubicu nego i kao predstavnika svih onih koji su htjeli, krijući se iza vjere i crkve, služiti neprijatelju”.

Na sudskoj raspravi Bralo je tvrdio da nije bio član nikakvog “akcionog odbora” niti je poznavao njemačkog pukovnika Beckera, te tvrdi da ga je Andrija Artuković, a ne Ante Pavelić, imenovao za zamjenika povjerenika Hakije Hadžića i to kao “neutralnu ličnost”. Prema njegovom mišljenju, zadatak Povjereništva je bio likvidacija administrativnih poslova bivše Drinske banovine, te da to povjereništvo “nije imalo nikakvih širih ovlaštenja, a ni vlasti”. Bralo je za sva nova postavljenja naveo da ih je činio Hakija Hadžić, istodobno negirajući svoje česte kontakte sa Jurom Francetićem, s kojim se samo ponekad viđao. Također je izjavio da za ubistva nije čuo na vrijeme, “inače bi protestovao kao čovjek”.

Sud je, međutim, zaključio da Braline izjave nisu istinite, oslanjajući se na izjave Petra Petkovića, šefa sarajevske policije, koji je u svojim izjavama pred sudom

---

¹⁸ Prvi je o Božidaru Brali pisao Viktor Novak, mada treba biti jako oprezan o podacima koje on donosi u svojoj knjizi, jer je riječ o djelu koje je kao cilj imalo komunistički obračun sa Katoličkom crkvom. Novak za Brala kaže da je bio “mlad, borben, neuravnotežen, fanatičan, frankovac i klerofašista”, smatra ga “ustaškim agitatorom”, “svećeničkim zlikovcem i veleizdajnikom” i općenito ga oslikava u izuzetno lošim bojama. Viktor Novak, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*. Zagreb: 1948, 732-742.

davao sasvim drukčije karakteristike i nadležnosti Povjereništvu. Sud je, također, bio uvjeren da je Bralina uloga u Povjereništvu bila značajnija od Hadžićeve, te je “opće mišljenje” bilo da je Bralo bio povjerenik, a ne zamjenik povjerenika. Sud je držao dokazanom činjenicu da je Bralo sa Luburićem posjećivao Koncentracioni logor Jasenovac (mada je to on negirao), da je držao brojne govore i pisao članke u kojima je “harangirao” protiv Srba i Jevreja.

Bralo je optužen, a sud je to prihvatio kao činjenicu, da je uzimao novac prilikom prelaska u katoličku vjeru, a nakon što su ti ljudi ponovo hapšeni, on je, prema optužnici, samo izjavljivao da je uzeo novac da im spasi dušu, a “za tijelo kako im bude!”

Bralo je bio i predsjednik Napretkove zadruge, te je i s te pozicije, prema mišljenju optužbe i suda, pljačkao privatnu srpsku i jevrejsku imovinu. Sud se pri tome oslanjao na knjigu zapisnika Upravnog vijeća Napretkovih zadruga.

Zbog toga ga je sud presudom broj kv. 1/45 osudio na smrt strijeljanjem i trajan gubitak političkih i pojedinih građanskih prava. Nadbiskupski Ordinarijat je 15. septembra 1945. poslao obavijest Vrhovnom sudu da je Bralo lišen svećeničke službe i čina. Istim dopisom Ordinarijat je zamolio “da se osuđenom dopusti da prije izvršenja kazne primi vjersku utjehu od kojeg katoličkog svećenika”. Predsjedništvo Privremene narodne skupštine DFJ je 16. oktobra 1945. odbacilo njegovu molbu za pomilovanje, a 6. novembra u vojnom zatvoru u Sarajevu, u 5 sati, odred Narodne odbrane je kaznu izvršio, nakon čega je “lješ poginulog [...] predat komandantu odreda radi pokopa”.

2. *Presuda Savi Besaroviću.* Vrhovni sud Bosne i Hercegovine je u Vijeću kojim je predsjedavao Drago Ljubibratić, na temelju optužnice Javnog tužilaštva Bosne i Hercegovine od 7. septembra 1945, provelo 10. septembra 1945. raspravu o Savi Besaroviću, sinu pokojnog Riste i Mare, rođene Pešut, rođen 26. februara 1889. u Sarajevu, po zanimanju advokat, neoženjen. Besarovića je optužnica teretila u tri tačke. Prema prvoj tački optužnice, optužen je što je “predstavljajući se kao samozvani predstavnik Srba Bosne i Hercegovine” surađivao sa NDH, ušao u Hrvatski sabor i postao bilježnik Sabora. Druga atačka optužnice ga je teretila zbog toga što je od oktobra 1943. bio član Vlade NDH, a po trećoj tački optužnice Besarović je kriv što je kao član Vlade NDH naređivao prinudnu mobilizaciju u domobrane. Zbog svega toga je presudom broj kv. 2/45 osuđen na kaznu smrti strijeljanjem.

Na raspravi 10. septembra javni tužilac Bosne i Hercegovine je dokazivao da je posredstvom Jure Francetića u augustu 1941. Besarović dobio poziv od “svog starog druga i prijatelja” Ante Pavelića, koji ga je pozvao u Zagreb. Francetić je Besaroviću stavio na raspolaganje automobil i pratnju do Zagreba. Nakon ovoga susreta Pa-

velić je, s ciljem izgrađivanja Besarovićeva ugleda, naredio oslobađanje jednog transporta Srba iz Mostara, koji je bio na putu za logor. Kasnije je Besarović još dva puta samoinicijativno odlazio u Zagreb, “navodno radi spasavanja Srba od progona, a u stvari da se dodvori visokim ustaškim funkcionerima i postane neka politička veličina pa makar i ustaška”. Besarović je priznao sve te činjenice, ali je tvrdio da je sve to činio kako bi pomogao srpskom narodu u Bosni i Hercegovini, te da je njegovo učešće u radu Sabora, kao i u Vladi, bilo samo “prividno”. Sud ga je, međutim, smatrao odgovornim za sve zakone koje je Vlada NDH donosila, te je smatrao da je njegovo djelovanje na spasavanju Srba bilo samo prividno. Sud je povjerovao svjedocima koji su tvrdili “da je oslobađanje seljaka i seljakinja iz okoline Sarajeva na Badnji dan 1942. u zgradi ‘La Benevolencije’ bilo inscenirano, jer su oni došli u Sarajevo po pozivu policije, a pušteni su nakon što im je optuženi u prisustvu policijskog šefa Tolja održao govor protiv partizana i za zbližavanje sa ustaškim vlastima”. Sud je naveo još nekoliko slučajeva kako bi dokazao da Besarović nije radio na spašavanju Srba, a ako je tih pojedinačnih slučajeva i bilo, oni su tretirani kao smišljena akcija NDH da bi se izgradio Besarovićev autoritet.

Zbog svega toga Besarović je osuđen na smrt strijeljanjem. Nakon što je Privremena narodna skupština DFJ 16. oktobra 1945. odbacila njegovu molbu za pomilovanje, odred Narodne odbrane je 6. novembra 1945. u vojnom zatvoru, u 5 sati, izvršio kaznu, nakon čega je “lješ poginulog [...] predat komandantu odreda radi pokopa”.

3. *Presuda Petru Petroviću.* Istoga dana kada je raspravljano o Savi Besaroviću, dakle 10. septembra 1945, Vijeće Vrhovnog suda je obavilo raspravu i u predmetu Petra Petrovića, sina pokojnog Mate i pokojne Antonije, rođene Đug. Petrović je rođen u Stankovcima 1896, a živio je u Dubrovniku. U Sarajevu je bio direktor policije. On je optužen da je 1941. kao izaslanik za javnu sigurnost i red NDH “radio kao pokretač, organizator i naredbodavac hapšenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u koncentracione logore i internaciju Srba, Židova i ostalih sa teritorije bivše Drinske banovine, te što je naređivao pljačku privatne imovine Srba, Židova i svih prisilno deportiranih i iseljenih”. Petrović je također optužen da je činio ratne zločine kao upravitelj župske redarstvene oblasti od septembra 1942. do konca 1943, jedno vrijeme bio i vršilac dužnosti upravitelja ustaške nadzorne službe, te u vrijeme boravka jerusalemskog muftije El-Huseinija u njegovom društvu vrbovao muslimane za službu u “Handžar” SS diviziji, a surađujući sa Gestapom radio protiv interesa stanovništva Jugoslavije.

Petrović je negirao optužbe, tvrdeći da je 1941. došao u Sarajevo ne kao izaslanik za javnu sigurnost i red, nego kao izaslanik Slavka Kvaternika s ciljem da pripre-

mi njegov dolazak u Sarajevo, te da nije sudjelovao u pljačkama privatne imovine. Tvrdio je, također, da je u vrijeme njegova upravljanja župskom redarstvenom oblašću 1942-1943. iz Sarajevo otpremljeno u logore između 30 i 50 lica, a u vrijeme boravka El-Huseinija nije vrbovao muslimane u SS diviziju, nego je samo brinuo o muftijinoj sigurnosti.

Sud nije uvažio ništa od Petrovićevih obrazloženja i presudom broj 4/45 osudio ga je na smrt strijeljanjem. Nakon što je Privremena narodna skupština DFJ 22. oktobra 1945. odbacila njegovu molbu za pomilovanje, odred Narodne odbrane je 6. novembra 1945. u vojnom zatvoru, u 5 sati, izvršio kaznu, nakon čega je "lješ poginulog [...] predat komandantu odreda radi pokopa".

4. *Presuda Redžepu Hajroviću.* Vrhovni sud Bosne i Hercegovine je u Vijeću kojim je predsjedavao Drago Ljubibratić, na temelju optužnice Javnog tužilaštva Bosne i Hercegovine od 3. septembra 1945, proveo 11. septembra 1945. raspravu o Redžepu Hajroviću, sinu umrlog Alije i Vasvije, rođene Pekušić, rođen 1895. u Nevesinju, boravio u Sarajevu. Prije rata Hajrović je bio starješina Sreskog suda u Foči, a početkom rata kao ustaški povjerenik za srez Foču organizirao je vlast u tom srezu i time činio ratne zločine, a potom je od septembra 1941. do maja 1942. kao predstojnik Prijekog suda u Sarajevu izrekao nekoliko smrtnih kazni. Kasnije je pristupio 13. SS diviziji, te nagovarao druge da pristupe toj diviziji. Uz sve to, optužen je da je od novembra 1943. do novembra 1944. kao ustaški pukovnik služio u Prvom ustaškom stajaćem djelatnom sdrugu u Sarajevu. Zbog svega toga je presudom broj 5/45 osuđen na smrt strijeljanjem. Nakon što je Privremena narodna skupština DFJ 7. novembra 1945. odbacila njegovu molbu za pomilovanje, odred Narodne odbrane je 19. novembra 1945. u vojnom zatvoru, u 5:30 sati, izvršio kaznu, nakon čega je "lješ poginulog [...] predat komandantu odreda radi pokopa".

5. *Presuda Akifu Handžiću.* Vrhovni sud Bosne i Hercegovine je u Vijeću kojim je predsjedavao Drago Ljubibratić, na temelju optužnice Javnog tužilaštva Bosne i Hercegovine od 3. septembra 1945, proveo 11. septembra 1945. raspravu o Akifu Handžiću, sinu Saliha i majke Hafe, rođene Gudić, rođen u Sarajevu 1912, oženjen, imao je jedno dijete.¹⁹ Od generalija za Handžića se navodi da je ustaški potpukovnik – muftija, pismen sa 4 razreda medrese i šest godina El-Ezhera, bez imetka. Optužnica se sastojala od tri tačke: prva tačka ga je teretila da je tokom rata pristupio

---

¹⁹ Kratku biografiju vidjeti u: Jusuf Ramić, *Bošnjaci na El-Azheru*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, 1997,143; *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945*, Zagreb: Minerva, 1997, 149.

---

ustaškom pokretu i u svojstvu ustaškog imama u činu ustaškog satnika, a kasnije u svojstvu ustaškog muftije u činu ustaškog bojnika i potpukovnika, pisao novinske članke i držao govore u Sarajevu i drugim mjestima Bosne i Hercegovine, koristeći svoj vjerski autoritet kako bi ojačao “ustrajnost kod ustaša u njihovom daljem izdajničkom i krvavom radu”, čime je, prema mišljenju Sudskog vijeća, “u vrijeme neprijateljske okupacije radio kao pokretač, organizator i pomagač ubijstava, osuđivanja na smrtne kazne, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u koncentracione logore, internacije i prisilnog rada stanovništva Jugoslavije” i time počinio ratni zločin. Druga tačka opužbe ga je teretila da je “u septembru 1944. god., kad su ustaše izvršile paljevinu i pljačku seoskih kuća u Bulozima (srez Sarajevski), uzeo sebi opljačkane ovce, dakle izvršio ratni zločin pljačkanjem privatne imovine u vrijeme neprijateljske okupacije”. Treća tačka optužnice je teretila Handžića što je 1941. godine nagovorio 13 muhadžira muslimana da stupe u ustaše, te što je 1943. “vodao” palestinskog muftiju El-Huseinija po Bosni, a svojim prisustvom je utjecao da muslimani stupaju u SS formacije.²⁰

Handžić je po sve tri tačke proglašen krivim i presudom broj kv. 6/45 osuđen na smrt strijeljanjem i trajan gubitak političkih i građanskih prava.

U obrazloženju se navodi da je u početku rata Handžićeva djelatnost skromna, “ali ipak dovoljna da su na nju obratili pažnju ustaški vrhovi”. U akciju ga, prema optužnici, pokreće Jure Francetić, koji ga je 1942. imenovao imamom. On je te godine držao brojne govore na dženazama poginulih ustaša muslimana. Tako je Handžić postepeno napredovao i od satnika brzo dobio čin bojnika, a potom i dopukovnika Poglavnikovih tjelesnih sdrugova. Optužen je da je putovao po Bosni, držao govore, pisao članke, blagosiljao ustaški pokret “i molio Boga da ustaše što prije dođu do cilja”, zbog čega je dobio i odlikovanje Kolajnu Zvonimirove krune sa hrastovim lišćem. On je, prema optužbi, partizane nazivao “srpskom komunističkom bandom”, izjednačujući ih sa četnicima. Optužnica naglašava, a to je i sud prihvatio kao tačno, da je Handžić “ratni zločinac” jer je znao da je ustaštvo zlo, pa je ipak svim silama i sredstvima radio na jačanju tog zla.

Predsjedništvo Privremene narodne skupštine DFJ je 16. oktobra 1945. odbilo Handžićevu molbu za pomilovanje, pa je kazna strijeljanjem izvršena 6. novembra 1945. u 5 sati u vojnom zatvoru u Sarajevu. Kaznu je izvršio odred Narodne odbrane, a leš je nakon toga predat komandantu Narodne odbrane radi zakopavanja ■

---

²⁰ O ovome vidjeti u: Zlatko Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. Doba utemeljenja*. Zagreb: Medžlis Islamske zajednice u Zagrebu – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2007, 191-193.

DEATH SENTENCES OF THE SUPREME COURT
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN 1945

Summary

In September 1945 in front of the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo a trial was held for five prominent individuals from the Second World War: Božidar Bralo, dr. Savo Besarović, Petar Petrović, Redžep Hajrović and Akif Handžić. The trial was public and all of the accused were sentenced to death and the permanent loss of all civil and political rights, on the basis of the Law on criminal acts against the people and the state. Not researching deeper into the acts of which the sentenced were accused of, this paper presents the thesis that these trials were held with the aim of establishing and stabilizing of the new government. The characteristic of these trials was the non-existence of the right to appeal, because they were held in front of the Supreme Court as the highest legal instance ■